

**X. ULUSLARARASI
YUNUS EMRE SEVGİ
BİLGİ ŞÖLENİ BİLDİRİLERİ
(06-08 MAYIS 2010)**

**Hazırlayan
Prof. Dr. Erdoğan BOZ**

ESKİŞEHİR, 2011

YUNUS EMRE’NİN DİLİNDEN DÖKÜLENLER

Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR*

ÖZET

Bilindiği gibi Yunus Emre, Eski Anadolu Türkçesi Döneminin en önemli mutasavvıf şairlerindedir ve şiirlerinin dili, döneminin Türkçesini en iyi şekilde yansıtmaktadır. Bu bağlamda, onun şiirleri dikkatimizi çeken pek çok kelime veya ek barındırmaktadır. Bunların bir kısmı Doğu Türkçesi kelimeleri, bir kısmı da günümüz için “arkaik” sayılan kelimelerdir. “*iley, evet, yağmak, esilmek, sağınç*” bunlardan bazılarıdır. Bu bildiride işte bu tarz kelimeler üzerinde durulacak; ayrıca dikkat çeken bazı ekler veya eklerin farklı işlevlerine temas edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Yunus’un dili, Eski Anadolu Türkçesi, Oğuz Türkçesi

ABSTRACT

As it is well known, Yunus Emre is one of the representative sufi poets of Old Anatolian Turkish period and his poetry reflects the period ideally. In this respect, his poems contain many conspicuous words or appendixes. Some of these are reputed as East Turkish and some others, in comparison to modern day, are reputed as “archaic” like “*iley, evet, yağmak, esilmek, sağınç*”. In this paper, we will put emphasis on these kind of words mentioned above. Furthermore, the conspicuous appendixes and their different functions will be discussed.

Key Words: Yunus Emre, Old Anatolian Turkish, Oğuz Turkish

Yunus Emre’nin şiirlerinden seçtiğimiz kelimeler, Yunus Emre’nin yayımlanmış iki Divan’ından alınmıştır: Faruk Kadri

* Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, DENİZLİ

Timurtaş (FKT) ve Mustafa Tatçı (MT). Söz konusu kelimeler, hem Eski Anadolu Türkçesi hem de Doğu Türkçesinde görülen kelimelerdir. Oğuz Türkçesinin Anadolu'da teşekkülü devresinde biraz daha belirgin bir şekilde görülen Doğu Türkçesi edebî dilinin unsurları, Yunus Emre'nin dilinde de müşahade edilmektedir. Bu, meselenin sadece bir yönüdür. Bunun yanında Yunus Türkçesi içinde yer alan bazı kelimeler, bugün canlı, işlek bir biçimde değişik Türk lehçelerinde de kullanılmaya devam etmektedir. Bu yönüyle de Yunus, bir anlamda Genel veya Ortak Türkçenin 13. yy.daki temsilcisi olmuştur.

Bahsedilen açılardan bakarak Divan'dan seçtiğimiz örnek kelimeler şunlardır.²

devlengiç

FKT'de “çaylak”; MT'de “Çaylak; bazı yazmalarda *dölengeç, dülengeç, devligeç* şeklinde harekelenmiştir.”

Bir **devlengiç** yuva yapar yürür ilden yavru kapar
Toğan ileyinden sapar zîre elinde murdarı var (FKT,
22/3)

Bir **devlengeç** yuva yapar yürür ilden yavru kapar
Togan ileyinden sapar zir'elinde murdârı var (MT, 27/3)

Eski Anadolu Türkçesinde kelime, *devlengeç, deglügeç, devlegüç, devlingeç, devlügeç, devlüñgeç* (YTS, 65) şekillerinde geçer. ET'de *teñlegüç/ teñlegü:n* (d-) [< *teñle- “iki şeyi birbirine denkleme, denkleştirmek”, ED, KBS] olarak kayıtlıdır. /ñ/ sesinin /g/ veya /v/'ye dönmesi, doğal ses olaylarından. -geç/ -güç ekinden önceki -n- de bir türeme sestir. (Tietze, “okuma varyantları çoktur; kelimenin aslı ??” şeklinde kayıt düşer. Tietze, 602/b)

² Kelimeler, geçtiği bir veya birkaç beyitle örneklendirilmiş, örneklerin tamamını almaya gerek duyulmamıştır.

iley

FKT: “ön”; MT: *iley/ileyi/ileyü* “taraf, yön, nezd, huzur. Dîvân'da her üç anlam da mevcuttur.”

Bir devlengiç yuva yapar yürür ilden yavru kapar
Toğan **iley**inden sapar zîre elinde murdarı var (FKT,
22/3)

Div ü peri ins ü melek sever seni her mahlukat
Hayran olup **iley**ünde durmuş durur hûr u melek (FKT,
110/4)

Eski Türkçeden beri karşımıza çıkan **il+gerü* “ileri; doğuda, doğuya” kelimesiyle kökteş olduğu anlaşılan **il+ey* “ön; taraf vd.”, aslında Oğuz Türkçesinde pek rastlanmayan kelimelerden biridir.

evet “kısa, çabuk geçen”

(FKT’de sözlükte anlam verilmemiş; MT neşrinde *evet* yerine *illâ* var.)

Öğ er anun kadirliğ in her bir iş e hazırl ığ in
Evet ömri kasırl ığ in anıcağ ız benzi solar (FKT, 23/4)

Öğ er anun Kâdirliğ in her bir iş e hâzırl ığ in
İllâ ‘ömür kâsırl ığ in anıcağ ız rengi döner (MT, 28/4)

Kelime, yapı itibariyle *iv-* veya *éw-* “acele etmek” fiilinden *éw-et* (KBS) şeklinde oluşturulmuştur. Günümüz edebî dilinde de kullanılan *ivedi* “acele” sözünün köktü, yine aynı fiil köküdür. DLT’de *éwet* “acele, ivme” (Atalay) şeklinde geçer. Diğer Türk lehçelerinde bildiğimiz kadarıyla kullanılmaz. Bu kelime Yunus’ta “kısa, çabuk geçen” anlamında kullanılır.

yığ-

FKT: “engel olmak, men etmek” MT’de **yımak**: “men etmek, engel olmak, uzaklaştırmak” şeklinde tespit edilmiş olup bize göre düzeltilmelidir.

Bu fiil, gerçekte bildiğimiz kadarıyla Oğuz Türkçesinde pek kullanılmaz. Harezmi (Kutb, 89), Çağatay [ED, 897/b] sahalalarında “men etmek, engel olmak” karşılığında kullanılmıştır. (bk. ED, 897/b) DLT’de de “yığmak, toplamak; bir şeye engel olmak, alıkoymak” (Atalay) anlamında kayıtlıdır.

Seni Hak’dan **yığanı** her neyise vir gider
Ne beslersin bu teni sinde kurd kuş yir gider (FKT, 32/1)

Hak’dan **yıgar** ol seni nen varısa vir gider
Ne beslersin bu teni sinde kurd kuş yir gider MT, 35/1)

yavı (kıl-, var-)

yavı kıl- “kaybetmek”, **yavı var-** “kaybolmak” (FKT’de); “yavı kılmak: kaybetmek, ortadan kaldırmak; yavı varmak: kaybolmak.” (MT’de)

Nazar kıl bu gevhere bu gizli gence, nura
Nur kaçan **yavı vara** kendü nazar-gâhıdur (FKT, 35/3)

Sabahın sinleye vardum gördüm cümle ölmüş yatur
Her biri biçare olmuş ömrin **yavı kılmış** yatur (FKT,
76(1))

Yapısı pek de açık olmayan kelimenin Anadolu ağızlarında *yava* “1. sürüden ayrılan hayvan; 2. peltek, kekeme; 3. geveze” ve *yavı, yavi, yavu* “yitik” (DS. XI, 4203) biçimi bulunmaktadır. Kelimenin ikinci ve üçüncü anlamları, başka bir kökle bağlantılıdır. DLT’de geçen *yawa, yava, yafa* “sıcak, kuytu (yer)” (Atalay) kelimesi, şekil bakımından Yunus’un şiirlerindeki “*yavı*” sözcüğüne benzemektedir. Ayrıca kelimeye

Kutadgu Bilig’de de “*yawa*” (heder, boşu boşuna, gereksiz, KB, Kabalcı Yayını, 1274/a) şeklinde rastlamaktayız:

Mini terk bulamaz tilegî sewe
Kalı bulsa tutmaz kılur terk **yawa** (Mısır, s. 28/5) veya

(*Seven ve dileyen beni kolay bulamaz; bulsa bile tutamaz ve çabuk kaybeder, KB, Kabalcı, s.203*)

Yawalık bile borka baş sokmasa
Yawalıkka boşlag nengin saçmasa (Mısır, s. 28/14)

(*Boşu boşuna kendini içkiye vermemeli; boş yere malını saçıp heba etmemeli, KB, Kabalcı, s. 203*)

Gülensoy’un kelimeyi < **yaba* “yaban”a götürmesi (KBS), bizce de isabetlidir. Zira bünyesinde aslen “v, w” bulundurmeyen sözler, “b” veya “g/ ğ” sesinden değişmişlerdir.

igen

FKT ve MT’de “çok, fazla, ziyade, pek”

Yûnus ol ışk badyasından sen **igen** esrük olmışsın
Bî-hod iken irdün Hakk’a ayuk olma nendür senün
(FKT, 107/9)

Clauson, kelimenin ilk şekli olan **iñen**’i “muhtemelen eski Oğuz kelimesi” (possibly an Old Oğuz word) kaydıyla **2 idî**: maddesinde “Intensifying Adv.” açıklaması ile gösterir; Harezmi Türkçesinde Kutb’un eserinde *iñen* ‘very’ (*Xwar. xiv iñen Qutb 60*); ayrıca Nehcü’l-Feradis’te *iñen öküş* ‘very many’ (Nahc. 6, 3; 231, 10); Komancada *iñen* (CCG); Kıpçakçada *inen*, *iñen körklü* Osmanlıcada *iñen* şeklinde, aynı pekiştiricilik görevinde geçtiğini belirtir. (Clauson, ED, 41/b, 42/a). Kelimenin aslı şekli olan *iñen*’in ilk iki sesi, pekiştirme zarfı olan *eñ* ~ *iñ*’i hatırlatmaktadır. Belki *iñen*, *iñ+iñ* ~ *eñ+eñ* gibi bir ikilemenin değişmiş halidir.

Bu kelimenin “de” ile genişlemiş şekli de Yunus’ta kullanılmıştır.

igende “çok”

(FKT ve MT sözlüğünde yok)

Yûnus Emre sen bu sözi yüzbin dirisen az ola
İşidenler âşık ola **igende** uzatmayayım. (FKT, 171/5)

sağınç

FKT ve MT’de “emel, arzu, istek, düşünce”

Yüzbin yıllık fikrile henüz kuşlık olmadın
Geçdük bitmez **sağınçdan** gümanı yağmaya virdük
(FKT, 108/5)

Kelimenin kökü, *sa-* (düşünmek...) fiilidir. Günümüz Türk lehçelerinin birçoğunda bu kökten türemiş olan *sağın-* “özmek” (Kzk. Krg. Kkp. *sağın-*, Özb. *sâğın-* gibi) fiili kullanılır. *Sağınç* da *sağın-* fiilinden isimleşmiştir.

gövü

(FKT’de anlam yok)

Bakma dünya sevüsine aldanma halk **gövüsüne**
Dönüp didar arzusına ol Hakk’a yüz dutmak gerek (FKT,
113/7)

MT’de beyit farklı şekilde tespit edilmiş:³

Bakma bu dünya yüzine, aldanma halkun sözine
Dönüp didar arzusuna ol Hakk’a yüz tutmak gerek
(140/7)

³ Dipnotta halkun sözine: halk gövüsüne Rt. Kaydı var.

Kelimenin yapısını tespit etmek kolay değil. *Gövü*'nün yapısındaki -v-, aslı olmayıp -b- -g-, veya -ñ- (-n- ?)'den değişmiştir. Tarihî yadigârlarda *gövü*'ye kaynaklık etmiş olabilecek kelimeler şunlar olabilir:

EUTS: *kövâz* “burnu havada, mağrur”; *kövânç* “ululanma, büyüklenme, gurur, güvenç, kibir, azamet”; *kövânçäng* “kibirlenen”

EUTS: *küg* “şöhret, ün; şarkı, türkü; kök”

DLT: *köwez* “kurumlu”; bk. *küfez*, *küwez*; *köwezlik* “şımarıklık, kurumluluk” (Atalay)

KB: *küwez* “mağrur, kibirli”; *küwezlen-* “gururlanmak, kibirlenmek”; *küwezlik* “gurur, kibir” (KB, Kabalcı, 1196/c)

Yeni Tarama Sözlüğünde yok

küwez sözünün kökü/gövdesi **küwe-* (proud, pride “gururlu, kibirli olmak” ED, 692/b); kelimeyi daha da geriye götürürsek **kü-* “ünlü olmak; sesi, ünü çıkmak” fiiline gidebiliriz. **kü-g+e-(z)* > *küwe-(z)*; -w- tesiriyle ünlü yuvarlaklaşması sonucu **küwü* ~ **köwü* > **göwü* > *gövü*.

Ünlü olan, sesi çıkan aynı zamanda kendine **güvenir**, kendisiyle gururlanır, hatta mütekebbir olur. Ancak Yunus'un mısraındaki *aldanma halk gövüsüne*’deki anlam; “halkın gururuna, kibrine aldanmak” değildir. Burada kibirli olan halk olmamalıdır. Kanaatimizce halkın, mutasavvıflara, dervişlere olan ilgisi, saygısı, onları ululamaları, dervişi kibre, gurura, kendini beğenme duygusuna götürebilir. Bu duygu da aldaticıdır. Tasavvufta en tehlikeli şeylerden biri, “kendini beğenme”dir. Dolayısıyla Yunus'un mısraındaki “*gövü*”yü, kelimenin “ün, şöhret” anlamını da düşünerek “itibar, izzet” şeklinde düşünebiliriz.

“kıskançlık; kuma” anlamlarına gelen *küni* (*güni*) sözcüğünün (bk. ED, 727/a), *gövü* ile ilgisi görünmüyor.

gülreg(i)

MT'de “kahkaha atan, çok gülen”; FKT'de anlam verilmemiş. Bizce bu kelime “güleceği, gülmesi” anlamındadır. Yukarıdaki fail anlamı, metne uygun düşmüyor.

Bu çağıla sakal biter görenün **gülreği** dutar
Güzeller katında biter sev-sevüye düşdi gönül (FKT,
119/8; MT, 152/8)

Halk Ağzından Derleme Sözlüğü ile Tarama Sözlüklerinde kelimeye rastlayamadık. DLT'de geçen *külremek* ~ *küldremek* “gürlemek, güldür güldür etmek” (Atalay) sözü, *gülrek*' e uzak görünüyor. Derleme Sözlüğünde geçen *gürle-* “1. Anlatmak, söylemek. 2. Bir kimsenin üzerine yürüyerek bağırarak, azarlamak. 3. Neşelenmek” (DS-VI, 2236-2237) kelimesinin 3. anlamı, *gülrek* sözcüğüne uygun düşüyor. Bu durumda *gürle-k* > *gülrek* göçüşmesi, az da olsa ihtimal dâhilindedir. Bu değilse, isimlere gelen +rek ekinin analogik olarak *gül-* fiiline geldiği varsayılabilir.

yuvan- “avunmak, müteselli olmak, gönlü rahat etmek”
FKT'de) (Tarama Sözlüğünde aynı anlam) veya

yavun- “kaybolmak, yitmek” (MT'de) (Tarama Sözlüğünde aynı anlam)

Yola gider başaramaz yiğitliğe eli varmaz
Bu nesnelere koyuban **yuvanmağa** düşdi gönül (FKT,
119/11)

DLT. *yuw-* “yuvarlamak”; “koşmak” (Atalay)

DLT *yuba-* “ihmal etmek, yüzüstü bırakmak, üstüne düşmemek”

DLT *yuban-* “çekinmek, bırakmak; karışmak”

DLT. *yubal-* “karışmak”

DLT *yubat-* “savsaklatmak, savsaklamayı emretmek.
Asıl anlamı: hile etmek. Bk. **burbatmak, yap yup kılmak, yubulamak, yuplamak**

DLT yubıla- “aldatmak, hile yapmak, al etmek”

Günümüz Türk lehçelerinden:

Kkp. **juban-**, Sevinmek, rahatlamak, üzüntüden kurtulmak; **jubandır-**, **juban-** fiilinin ettirgen şekli; **jubaniş**, Teselli, avuntu, sevinç veren şey (veya kişi); **jubat-**, Teselli etmek, avutmak, gönlünü almak.

Kzk. **cuban-** / **juban-** “avunmak, teselli olmak” (KTS, Koç vd.)

Krg. **cuban-** “avunmak, müsterih olmak” (KS, Yudahin)

Diğer okunuş şekliyle **yavun-** “kaybolmak, yitmek” (MT’de) (Tarama Sözlüğünde aynı anlam)

Yola gider başaramaz yigitlige eli varmaz

Bu nesnelere koyuban **yavunmaga** düşdi gönül (MT, 152/11)

DLT. *yawsamak* “gönül almak istemek” (Atalay)

EUTS *yag-* “1. Yağmak; 2. Kurban sunmak” Tatçı’nın okuduğu *yavun-* “kaybolmak, yitmek” anlamındaki kelime, bu 2. anlamdan türemiş olabilir. Gerçi DLT’de geçen ve yukarıda da zikredilen *yuba-* “ihmal etmek, yüzüstü bırakmak, üstüne düşmemek” kelimesi de *yavun-* fiiline kaynaklık etmiş olabilir.

Bize göre kelime, FKT okunuşundaki gibi *yuvanmak* “avunmak”tır. Şiirin tamamına bakıldığında, insanoğlunun bebeklikten çocukluğa, gençliğe, orta yaşa ve nihayet ihtiyarlığa geçişi özetlenmiş ve bu yaş aralıklarında insanın hali, içine düştüğü durumlar ibret verici bir çarpıcılıkla dile getirilmiştir. Yunus’un yukarıdaki beyti, 45’ini aşmış, iyice ihtiyarlamış, güçten kesilmiş insanı tasvir etmektedir. Bu durumdaki bir insan, ancak geçmişiyile, gençliğiyle “avunabilir”.

gözsepek

FKT’de **gözsüz sebek** “köstebek”; MT’de anlam yok.

Boz yapalak devlengice emek yime ırte gice
Anun işi **gözsepekdur** salup ördek alur değül (FKT,
121/2)

Boz yapalak devlingece emek yime ırte-gice
Anun işi **gözsepekdür** salup ördek alur degül (MT,
157/5)

Eren, *köstebek* kelimesiyle ilgili şu açıklamayı yapar:
“Eski kaynaklarda köstebeğe *gözsüz tebek* adı verilir.
Eski Kıpçakçada *kösüz temek* (Zajaczkowski: Voc 32) ve *közsüz
sebek* ‘kör sıçan’ olarak geçer.

Eski kaynaklarda *gözsüz sepet* adı da kullanılır. Türkçede
sepel (veya *gözsüz sepel*) biçimi de geçer. *Gözsüz sepet*’teki
sepet ile *sepel* arasındaki benzerlik düşündürücüdür. Ancak
sepet ile *sepel*’in birleştirilmesi kolay değildir. Buna karşılık
ağızlarda köstebeğe *göde sepek* adının ikinci bölümündeki *sepek*
biçimi *gözsüz sepet*’teki *sepet*’ten başka bir şey olamaz... Bu
verilere göre *köstebek*’in **közsüz* (< *gözsüz*) *tebek* adından
geldiği açıklık kazanıyor...” (TDES, 261)

Yunus’un şiirinde geçen *gözsepek* de *gözsüz tebek* (<
tep-ek) > *gözsüz sebek* > *gözsepek* tarzında değişmeye
uğramıştır.

karak “göz; gözbebeği”

(FKT ve MT’de anlam verilmemiş)

Gördün ki bir derviş gelür yüz ur anun kademine
Senden şey’ullah idicek kaşun **karağun** çatmagıl (FKT,
124/4, MT, 159/4)

karak kelimesi, Eski Türkçeden beri kullanılır:

EUTS *karak*, *karag* “göz bebeği; bakış”

DLT *karak* “gözbebeği, gözün renkli yeri; göz”; *kara karak* “göz karası”; *ürüng karak* “göz akı” (Atalay)

Clauson, ED’de D 1. **karak** ‘eyeball’ maddesinde Eski Uygur, Karahanlı, Çağatay, Harezmi, Kıpçak, Osmanlı lehçeleri ile günümüz lehçelerinden Hakas, Türkmen Türkçelerinde kelimenin geçtiğini örnekleriyle zikreder.

Aynı kelime, bugünkü Türk lehçelerinde de *karak* (gözbebeği, gözün karası) şeklinde yaşamaya devam eder. Örneğin Kkp.T. **qara-**, 1. Görmek için dikkat kesilmek, gayret sarf etmek. 2. Bağlı olmak, tâbi olmak. Kzk. T. *qara-* “gözün karası” (Koç, KTS) vd.

Kelimenin kökü, “bakmak” anlamındaki *kara-* fiilidir.

kalmaç ~ kolmaş ~ kulmaş

“geveze, saçma sapan ve asılsız sözler söyleyen; hilekâr, kalles, aldatici, hırsız” bk. **kolmaş** (FKT ve MT’de)

Hırkanun ne suçu var sen yoluna varmazsan
Vargıl yoluna yürü er yolu **kalmaç** degül (FKT, 126/2)

Hırkanun ne suçu var sen yolına varmazsan
Vargıl yolınca yürü er yolu **kalmaç** degül (MT, 162/2)

Erenler yoludur mişe mişe kolaydur **kolmaşa**
Mişe olan yerde paşa harami çok Anter’i var (FKT, 22/6)

İven yolu durur mîşe mîşe kolaydur **kolmaşa**
Mîşe olan yirde paşa hârâmî çok anterî var (MT, 27/6)

Biz bu yoldan üşenmedük erenlerden usanmaduk
Kimseyi yavuz sanmaduk her ne ider **kolmaş** ider (FKT,
67/3)

Kolmaşa virdük sözini sözile dökdük yüzini
Yaban canavarı gibi bilenler andan şeş ider (FKT, 67/4)

Kolmaşa virdük sözini sözile dökdük yüzini
Yaban canavarı gibi bilinler andan şeş ider (MT, 80/3)

kolmaç DLT’de yok. ED’de yok. Gülensoy/KBS’de yok.
kol- “rica etmek, istemek” (DLT, EUTS)

DS’de *kalmaş* sözü *kalleç*’e gönderilmiştir. *Kalleç* maddesi *kalmaş* ve *kallem* sözcükleriyle birlikte aynı maddede karşımıza çıkar. Anlamı, “dönek, kötü, sözünde durmayan”dır. (Bağlıca, *Arduu – Artvin; -Çkl.; -İst.; -Ant.; *Bodrum – Mg.)

Anlaşıyor ki *kalmaç* ~ *kolmaş* ~ *kulmaş* ~ *kolmaş* şeklinde karşımıza çıkan kelime, Arapça *qallāş* ‘rusé, artificieux’, Doerfer: TMEN 1529 (TDES) kelimesinden ses değişmelerine uğrayarak yeni şekillere bürünmüştür.

Ancak bu görüşün, bizi pek tatmin ettiği de söylenemez. Çünkü beyitlere, yukarıda kaydedilen anlamlar, her defasında tam olarak oturmamaktadır. Yeni açıklamalara kadar bu anlamı kabul etmek durumundayız.

teleme

FKT’de “maya ile kestirilmiş süt”; MT’de **ak teleme**: Ak süt, kesik süt. Mecazen temiz sûret için kullanılır.

Yûnus bilmez kendü halin Çalab’dur söyledür dilin
Bir nicesi yeni gelin **ak teleme** yüzler yatur (FKT, 75/9)

Yûnus bilmez kendü hâlin Hak Çalap söyledür dilin
Bir niçesi yini gelin **ak teleme** yüzler yatur (MT, 82/9)

Gülensoy’a göre *teleme* ‘Yağı alınan çiğ süttten yapılan peynir’ < *tele-* ‘*pihtılaşmak; *körpe olmak’ + *-me*. Anad. ağzl.: *teleme, telemir* ‘1. yağı alınmış süttten yapılan peynir; 2. katılaşmamış peynir; kestirilmiş süt; *teleme* ‘körpe, daha olgunlaşmamış; eğreti yapılmış, sağlam olmayan; zayıf, cansız, gelişmemiş’ (DS. X, 3689)

Eren, *teleme* (< *deleme*): ‘Bir çeşit tuzsuz ve yumuşak peynir’ Ağızlarda *teleme* yanında *deleme* biçimi de kullanılır. Dar bir çevrede *delme* olarak da geçer, der. Farsça *dalama*,

dalamak ‘new cheese’ [yeni peynir] büyük bir olasılıkla Türkçeden alınmıştır (Deny: Principes 95. §). (TDES, 400-401)

DLT’de yok.

Tarama Sözlüğünde *teleme*, *deleme*’ye gönderilmiş:
deleme: “Maya ile kestirilmiş süt”

esil-

“dökülmek” (FKT ve MT’de)

Esilmiş incü dişleri dökilmiş saru saçları
Kamu bitmiş teşvişleri emr ü nemde iriş yatur (FKT,
76/5)

Esilmiş incü dişleri dökilmiş saru saçları
Bitmiş kamu teşvişleri Hak varlığın almış yatur (MT,
74/5)

DLT’de kelime *ésil-* (eksilmek) şeklinde geçer.

Clauson, ED’de kelimeyi *es-* ~ *eş-* “germek” ile birlikte düşünür. DLT’deki *eşil-* “uzamak” fiili, bu yaklaşıma izin verir. (ED, 240; 247) Belki *és-* ve *es-* ~ *eş-* fiilleri kök itibariye birbirinden farklıdır.

susak

“su kabı; maşraba, tahta kova” (FKT ve MT’de)

Yünus esriyüben düşdi **susakda**
Çağırur Tapduğ’ına âr gerekmez (FKT, 81/5; MT, 101/7)

DLT’de *susgak* “susak, kendisiyle su ve benzeri şeyler daldırılarak alınan nesne” (Atalay) olarak geçer. Kelimenin kökü, EUTS’de (Paul Pelliot, 17, 5) geçen *sus-* “çarpmak, daldırıp almak” fiilidir. Clauson, Çağatay, Kıpçak, Karluk Hakas lehçelerindeki şekillerini kaydetmiştir. (ED, 856/a)

Eren, “Çağdaş diyalektlerde ‘su çekmek’ anlamında kullanılan *sus-* kökünden geldiği açıktır” der. (TDES, 378)

Günümüz lehçelerinden Krg.T’de “kotarmak, kapla almak, çekmek, kepelemek” anlamında *suz-* biçiminde (Yudahin, KS) kullanılır.

sus-

(FKT ve MT’de anlam yok. MT’deki nüshada **susdı** yerine **içdi** sözcüğü var)

Sözüm yaz u kışçün degül vallah bu düş için degül
Âşıklarun cur’asından Yûnus kadeh **susdı**, yine (FKT,
243/7)

Yine Yûnus başdan çıkıp ‘âr u nâmûsı yıkup
‘Âşıklarun cur’asından ulu kadeh **içdi** yine (MT, 312/8)

Sözüm degül yaz kış için geldi ma’şûka iş için
Oldı yini bağışlamak pâdişâhun kasdı yine (MT, 312/7)

DLT’de *susgak* “susak, kendisiyle su ve benzeri şeyler daldırılarak alınan nesne” (Atalay) olarak geçer. Kelimenin kökü, EUTS’de (Paul Pelliot, 17, 5) geçen *sus-* “çarpmak, daldırıp almak” filidir. Clauson, Çağatay, Kıpçak, Karluk Hakas lehçelerindeki şekillerini kaydetmiştir. (ED, 856/a)

Eren, “Çağdaş diyalektlerde ‘su çekmek’ anlamında kullanılan *sus-* kökünden geldiği açıktır” der. (TDES, 378)

Günümüz lehçelerinden Krg.T’de “kotarmak, kapla almak, çekmek, kepelemek” anlamında *suz-* biçiminde (Yudahin, KS) kullanılır.

şeşür-

“çözmek; atmak” (FKT’de); “çözmek, başını koparmak, başlamak” (MT’de)

Kelecilerün bişürgil yaramazını **şeşürgil**

Sözün usıla düşürgil dimegil çağ ide bir söz (FKT, 82/3;
MT, 102/3)

Kelimenin kökü, “çözmek” temel anlamındaki (bu anlamdan türeyen yan anlamlar görülebilir) *şeyş-* fiilidir. Tarihî ve günümüz Türk lehçelerinde kelimenin *çez-*, *çöz-*, *çeş-*, *çiş-*, *şeyş-* biçimlerine rastlanır.

Nitekim aşağıdaki beyitte de *şeyş-* fiilini birleşik yapı içinde görmekteyiz: *şeyş it-* “dağılmak, kaçmak”. Bu anlam MT’de mevcut değil. MT indeksinde aşağıda gösterilen beyitte (80/3), *şeyş*, “altı” anlamındaki Farsça “*şeyş*” maddesinde gösterilmiştir. Bu hata, (ayrıca ikinci mısradaki geçen *bilinler* sözcüğü de *bilenler* olarak) düzeltilmelidir.

Kolmaşa virdük sözini sözile dökdük yüzini
Yaban canavarı gibi bilinler andan **şeyş** ider (MT, 80/3)

yat “usûl, yol, hazırlık; tedbir” (FKT ve MT’de)
yatlu “kötü, fena (FKT ve MT’de)”
yatluk “kötülük” (MT’de)

Yûnus imdi söz **yatından** söyle sözi gâyetinden
Key sakın o **şeh** katından seni irâğ ide bir söz (FKT,
82/7; MT, 102/7)

Sendedür senden **yat** degül bellüdür mu'cizât degül
Bu kelâmdur hüccet degül deryâ içinde ‘ummân nedür
(MT, 94/3)

Yatanların **yatlu** hâli
Hiç nesneye irmez eli
Seher eser rahmet yili
Tanla seher vaktinde tur (MT, 88/4)

Bir kişinün **yatlu** sözün varuban kimseye dime
Biz uludan işitmişüz hınzırdan girüdür gammâz (MT,
109/5)

Komadugun nesneyi sunuban götürmegil
Komadugun götürmek düşüre **yatlu** işe (MT, 293/4)

Yûnus bu nasîhati tutan **yatlu** olmaya
Bir niçe ögüt durur dinlesen başdan başa (MT, 293/6)

Müsülmânlar zamâne **yatlu** oldu
Helâl yinmez harâm kıymetlü oldu (MT, 387/1)

Korkar oldum bir Tanrı'dan bîzâr oldum **yatlu** hûdan
İşbu işüm sagıncıla ben yoluma gıtdüm ahî (MT, 399/3)

Yanup oda dırsen girem **yatluga** baş indürmeyem
Senden yüzüm döndürmeyem çün sana tutdum yüzümü
(MT, 409/3)

EUTS'de *yat* “yad, yabancı: TT. VII. 42, 10 = *yad*.
DLT'de *yat* (I) “yabancı” ve *yat* (II) “kamlık, kâhinlik”
KBS'de (Gülensoy) *yat*² (hık.) ‘kalkan gibi koruma
aracı’ < *yâ-* ‘yaymak’ + *-t* ve OAS'de (Pars Tuğlacı) ve
TDES'de (Eren) de aynı anlamda.

DS'de yok.

Tarama Sözlüğünde *yat* (ı) “1. hüner, usul, üslup, tarz. 2.
vaziyet, durum. 3. hazırlık, levazım. 4. hizmet, iş” anlamlarında
geçer.

Anlaşıyor ki *yat* sözcüğünün Tarama Sözlüğünde
verilen 4 anlamı, yukarıda sıralanan kaynaklarda geçen *yat*
sözcüğünün anlamlarını birleştirmiştir.

yatlu sözcüğünün “kötü, fena” anlamı, muhtemelen
DLT'de geçen *yat* (I) “yabancı” ve *yat* (II) “kamlık, kâhinlik”
sözcüklerinden gelişmiştir.

yas-

(FKT ve MT'de anlam verilmemiş)

Bu kamu tâatların başı miskinlik imiş
Gel imdi miskin Yûnus tamâ'un yayını **yas** (FKT, 95/5)

Bu kamu günâhların yuyan miskînligimiş
Var Yûnus sen miskîn ol gel tama'un yayın yas (MT,
119/5)

Orta Türkçede (DLT) kelime “dağıtıp yaymak, çözmek” anlamında geçer. Bu, ET'deki *yad-* fiilinden başkası değildir: *yad-* > *yaz-* > *yas-*, *yay-*

dak dut-

FKT'de “kusur bulmak, târiz etmek, itiraz etmek; ta'n etmek, kınamak”; “özür/kusur bulmak” (MT'de)

İy çok kitaplar okuyan sen mi **dutarsın** bana **dak**
Tâ bilesin sırrı ayan gel ışkdan okı bir sabak (FKT,
101/1)

İy çok kitâblar okıyan sen kim **dutarsın** bana **dak**
Tâ bilesin sırrı 'ıyân gel 'ışkdan okı bir varak (MT,
130/1)

Yûnus imdi söyle Hak'ı münkir **dutar** sana **dakı**
Bişür kotar Hak hânını 'ârifler datsun duzumı (MT,
349/10)

dak sözcüğü, “atlara ve başkalarına vurulan dağ, dağlama” (DLT) anlamındaki *dağ* sözcüğünden gelmektedir. Zamanla bir yandan *dağ* > *dak* değişmesine uğrarken, anlamda da bir genişleme olmuş ve “leke, özür, kusur; ta'n, kınama” vb. anlamlar kazanmıştır. Bu durumu, yaşayan Türk lehçelerinde de görebilmekteyiz:

Kkp.T. daq 1. Leke, ben, iz, damga. 2. ağız. Unutulmayan dert, yara; **daqlı**, Lekeli, benli, izi olan, damgalı; yaralı (KTTS). Yeni Uyg. **dag** “leke, benek” (YUTS) vd.

yuvuk

“geyik” (FKT ve MT'de)

Boynun **yuvuk** boynundan hiç fark eyleyemedüm
Gümana viren beni küpeli iki kulak

(FKT, 103/8; MT'de [132 numaralı şiir] beyit yok, anlam var; *yuvuk* sözcüğünün geçtiği yukarıdaki beyit, 834 no.lu dipnotta nüsha farkı olarak gösterilmiş.)

yuvuk sözcüğü:

DLT ve KB'de *yugak* "su kuşu, ördek"

DLT'de *yuvug*, *yuvug* "sellerin dağdan yuvarladığı kaya parçaları" (ED'de bu kelime kayıtlı)

YTS'de yok.

DS'de yok.

KBS'de ele alınmamış (edebî dilde ve ağızlarda tespit edilemediği için).

Bize göre bu kelime, DLT ve KB'de geçen *yugak* "su kuşu, ördek" kelimesidir. Şiirin tamamına bakıldığında bir güzelin tasvirini görürüz: Yüz ve yanak, Ay'ın on dördü gibi parlamakta; dişler, inci mercan gibi; yüzünün arılığı bulgur ve nohut gibi; iki kaş ve alın, Ay'a ders verir gibi; gözlerin bakışı can alan iki çıra gibi vs. Böyle bir güzel tasviri bağlamında, güzelliği anlatılan kişinin boynu da bir su kuşu (ördek, kuğu vb.) gibi olur. FKT ve MT'de kayıtlı olan "geyik" ve anlamını veren bir kelimeye biz rastlamadık.

uyak-

"batmak, gurub etmek" (FKT ve MT'de)

Yüzbin kez toğam **uyağam** dost burcında cevlan kılâm
Hem bunda olam hem anda bunda anda varıgelem (FKT,
144/4)

Yüz bin kez togam **uyagam** dost burcında cevlân kılâm
Hem bunda olam hem anda bunda anda varu gelem (MT,
182/4)

Tarama Sözlüğünde *uyah-* ~ *uyak-* [oyag-, uyag-] “Gurub etmek, yıldız batmak”; *uyakmaga var-* “ışığı kararır gibi olmak”

DLT’de *udu-* ~ *udı* “uyumak” > *udun-* “sönmek” ve *udukla-* ~ *udıkla-* “uyuklamak”

KB’de *uyak-* biçimi yok ama *udin-* ~ *udun-* “sönmek” kelimesi mevcut. Clauson da bu kelimeye yer vermiş (ED, 62/a)

Kelimenin *udi-* ~ *udu-* “uyumak”tan geldiği açıktır:

udu-n- ~ *udı-n-* ~ *odu-n-* “sönmek” (DLT, Atalay)

udu-ş- “uyumakta yarış etmek; uyuşmak, katılaşmak, pıhtılaşmak” (DLT, Atalay)

O halde: **udu-k-* “sönmek, batmak” > **uyuk-* > *uyak-*

kezek / kezik

“nöbet, sıra” (FKT ve MT’de)

Hiç bilmezem **kezek** kimün aramızda gezer ölüm
Halkı bostan idinmişdür diledüğün üzer ölüm (FKT,
155/1)

Hiç bilmezem **kezek** kimün aramızda gezer ölüm
‘Âlemi bostân eylemiş râyihanın keser ölüm (MT, 198/1)

Kelime, DLT ve KB’de *kezik* “gezek; sıtma, nöbet, işte nöbet” anlamlarında geçer. Clauson da kelimeyi *kezig* şeklinde kaydeder. (ED, 758, 759)

kezek, günümüz Türk lehçelerinde de yaşar: Kzk. *kezek* “sıra, kuyruk; vardiya posta” (KTS); Krg. “sıra, nöbet; zaman, an” (Yudahin, KS); Kkp. *gezek* “sıra, nöbet; nöbet yeri” (KTTS) vb.

Kelimenin *kez-* (> *gez-*) filinden *-ig* ekiyle isimleştirildiği anlaşılıyor: *kez-ig* > *kezek* > *gezek*

kıgır- / kıgur-

“çağırarak, davet etmek, okumak, seslenmek, haykırmak” (FKT ve MT’de)

İnanmayan gel sinüme dost adını eyit **kığır**
Kefen tonum pare kılıp toprağumdan turı gelem (FKT,
144/7)

Bugün halk ağızlarında ve özellikle de yaşayan Türk lehçelerinde karşımıza çıkan, edebî dilimizde eskimiş bir kelimedir. Yansıma bir sözcük olduğu açıktır.

çöksü

“bir şeyin kımıldamaması için üste konan şey, baskı, büyük çivi, mih, kazık” (FKT ve MT’de)

Düz döşedüm bu yerleri **çöksü** urdum bu tağları
Sayvan eyledüm gökleri girü dutup duran benem (FKT,
148/3)

Kelimenin *çök-* filinden geldiği açıktır: *çök-sü-g* > *çök-sü*⁴

susalık

“susuzluk, susama; suya doymama” (FKT ve MT’de)

Denizler olsa bir kadeh **susalığum** kanmaz benüm
İnildilerüm dükenmez gözüm yaşı dinmez benüm (FKT,
179/1)

Kelime, *susa-k* > *susa-g* > *susa* (+lık) yapısındadır. *su+sa-k* “teşne, atşan” anlamında Şeyh Süleyman Efendi’nin Lügat-i Çağatay ve Türkî-i Osmanî adlı sözlüğünde kayıtlıdır (190/b).

tayın-

“kaymak; sürçmek” (FKT ve MT’de)

⁴ *-sı-, -si-*: Seyrektir; bundan yapılan türetmeler için bk. § 129, 151 ve 163. *ämsi-* “emmek”, ETG, s.60

Zinhar virmegil gönül dünya payına bir gün
Dünyeye gönül viren düşe **tayına** bir gün (FKT, 190/1)

Kelimenin kökü, bugün Türk lehçelerinde de yaşayan *tay-* “kaymak” filidir. Eski dönem yazılı metinlerinde de *tay-* fiili aynı anlamda geçer. (DLT: *taymak* “kaymak” Atalay; Clauson’un ED’sinde de *tay-* (? *ta:y-*) “to slip, slide, slip up” (kaymak, sürçmek) şeklinde kayıtlıdır.

Oğuz Türkçesi metinlerinde pek rastlamadığımız kelime, Yunus’un dilinde yer bulmuştur.

gensüz / geñsüz

“isteği olmadan, istemeyerek, ister istemez” (FKT ve MT’de)

Yûnus’un havsalası ışkıla tolmışdurur
Derdin saklıyamadi **gensüz** söyler ışk dilin (FKT, 202/7)

Kelimenin kökü “geniş, bol” anlamındaki *giñ* ~ *geñ*’dir. Bu kökten türeyen *giñlik* ~ *geñlik* “bolluk, genişlik, ferahlık, *geñimek* “genişlemek”, *geñşek* “gevşek”, *geñince* “istenildiği gibi, isteğe göre, rahat rahat” vb. kelimeleri bulunmaktadır.

geñsüz olan şey, dardır, sıkıcıdır; istenmeden yapılan durumu ifade etmesi de doğaldır.

arkurı

“eğri, tersine, ters, karşı, aykırı” (FKT ve MT’de)

Haramî gibi yoluma **arkurı** inen karlu tağ
Ben yârümden ayru düşdüm sen yolumu bağlar mısın
(FKT, 216/5, 270/5)

Clauson, ED’de *arkuru* şeklinde kayıtlıdır. **arkur-* Den. V. < **arku* see *arkuçı* (çaprazlama, çapraz, birbirini kesme) Clauson, kelimenin değişik dönemlerde farklı ses değişimleriyle

(Bar. *arğuru*, Tel. *arkay*, Krg. Arkı terki, Kzk. *arkalı*, Osm. *arkuru*, *aykarı* vb.) kullanıldığını belirtir. (ED, s. 219)

yıyla- ~ yiylemek

“koklamak” (MT’de) (FKT neşrinin sözlüğüne alınmamış)

Girdüm ışkunun bâğına bakdum soluma sağuma
Dürlü çiçekler dürüben güllerini **yıylayayım** (FKT,
218/4)

Çü girdüm ‘ışkun bâğına bakdum soluma saguma
Dürlü yemişlerin yiyüp güllerini **yıylayayım** (MT, 283/4)

Bir bağçeye girmek gerek hoş teferrüc kılmak gerek
Bir güli **yıylamak** gerek hergiz ol gül solmaz ola (FKT,
254/4, MT, 327/4)

Kelimenin, OT’de (DLT, KB, Kıpçak, Çağatay metinleri gibi [ayrıca bk. Clauson, ED, 883] geçen *yıd* ~ *yıd* “koku”dan türediği açıktır: *yıd* ~ *yıd* > *yıy+la-*.

Günümüz Türk lehçelerinde de ses değişmelerine uğramış biçimde kullanılmaya devam eder: **Kzk.** *iyis* “koku”, *iyiske-* “koklamak”; **Kkp.** *iyis I* “koku”. **iyis suw*: kokulu su; kolonya. *iyiske-*, koklamak. **awzın iyiske-*: gönlündekini, düşüncesini bilmek, içini bilmek, anlamak, yoklamak. *iyiskele-*, koklamak, bir şeyin kokusunu burnuyla içine çekmek. *iyislen-*, kokmak, kokusu çıkmak, bozulmak. *iyisli*, kokulu, kokusu olan. **Krg.** *cıt* “koku”; *cıtta-* “koklamak; öpmek” vb.

art- “yüklemek”

(FKT ve MT, sözlüğüne almamış)

Dünya malın dutmamış hiç emanet **artmamış**
Terzi biçüp dikmemiş tonını Muhammed’in (FKT,
223/4; MT, 145/4)

Beyitte geçen *art-* fiili, “yüklemek; yüklenmek” anlamındadır. Kelime, ED’de *art-*, *ard-* ‘to load’ (yüklemek) şeklinde kayıtlıdır. Günümüzde kullanılan ve “çoğalmak, artmak” anlamındaki kelime, de esasen bu kelimeyle aynıdır. Beytin ilk mısraında Hz. Muhammed’in hiç dünya malına, insanda emanet duran hiçbir şeye itibar etmediği anlatılmaktadır.

süs- ~ ses-

“büyüme, bitmek, uzamak, yetişmek; dürtmek” (FKT ve MT’de)

Yine yini hazineden yini hıl’at geydi cihan
Yine virildi yini can ot u şecer **süsdü** yine (FKT, 243/3)

Yine yini hazineden yini hil’at giydi cihân
Yine virildi yini cân ot u ağaç **sesdi** yine (MT, 312/3)

süs- (*ses-*) fiili Oğuz Türkçesinde pek görülen bir fiil değildir. Günümüz Türk lehçelerinin hemen tamamında *ös-* “büyüme, (bitki) yerden çıkmak” fiili bulunmaktadır. Anlaşıyor ki *ös-*, başına bir ünsüz alarak (protez) *sös-* ~ *süs-* (> *ses-*) biçimine girmiştir ve kelime, bir dönem, *bit-* fiiliyle birlikte kullanılmıştır.

yohsa “ayrıca”

FKT ve MT’de “yoksa”

Mûsi ağduğı Tûr’ı **yohsa** Beytü’l-Mamurı
İsrafil çalan sûrı cümle vücuda bulduk. (FKT, 105/5)

Bize göre *yohsa* (< yoksa) sözcüğü, FKT ve MT’de tespit edildiği şekliyle “yoksa” anlamında değil, “ayrıca” anlamında kullanılmıştır. Sözcüğün bu anlamda kullanılması dikkat çekicidir.

EKLER

Yunus Emre'nin şiirlerinde geçen ve dikkat çeken bazı ekler de bu bildiride ele alınmıştır:

-vam 1. teklik şahıs eki:

Beni anmaklığa benden fariğ**vam**
N'iderem anuban bes ne layık**vam** (FKT, 189/1)

Gemalmaz, "Yunus Emre'nin Şiirlerindeki Dil Özellikleri" adlı bildirisinde (Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, 15-16 Ekim 1991, Erzurum, 1991, s.61-67) "Teklik 1. şahıs zamiri "bn / ben / bin" in çeşitli ses olayları sonucunda ekleşmesiyle oluşmuş **teklik 1. şahıs bildirme eki**, STT'ndeki alomorflarından farklı olarak /+vAn/, /+vAnIn/, /+Am/, /+m/, /+yIn/ şekilleriyle de görülür der, **-vam** ekine temas etmez.

Ekin **-vam** şeklindeki kullanımı, *ben* zamirinin **-n**'sinden **-m**'ye geçişi göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü ek değişmelerinde her zaman ara geçişlere rastlanmamaktadır.

+le eki

"Kuli'l-hak" didi Çalab sözü toğru disene
Bugün yalan söyleyen **erle** utanasıdur (FKT, 24/3)

İsimlerden, özellikle de zaman isimlerinden zarf yapan veya zarfı pekiştiren ek **+la**'nın bir başka örneğidir: *erle* "yarın, ertesi gün, ahrette".

-eli zarf-fiil ekinin sıfat-fiil gibi kullanılışı

Evliya safa-nazar **ideli günden** berü
Hâsil oldu Yûnus'a her ne ki olasıdur (FKT, 24/9)

...*nazar ideli günden berü*, "nazar ettiği (baktığı) günden beri" anlamındadır. Bugün **-All** zarf-fiil ekini **-eliden** (**-alidan**) *beri* veya **-eli** (**-alı**) *beri* şeklinde kullanılmaktadır. Yani **-All** ekinden sonra isim getirmiyoruz.

+egü eki

biregü: FKT ve MT’de “bir kimse, başkası, birisi”

Maluñ **biregüler**(si) yir sen anda hesabını vir
Senündurur bir adım yir göre nice urılır kal (FKT,
118/3)

Zinhar gönül evinde dutma yavuz endişe
Biregüyün kuyı kazan âkibet kendü düşe (FKT, 228/1)

Kendüye yaramazı **biregü**ye sanan ol
Adı müsülman anun kendü benzer keşişe (FKT, 228/2)
Oğuz Türkçesinde pek görülmeyen, daha çok Kıpçak
veya Doğu Türkçesinin kullandığı eklerden biridir. Halen
günümüz Kıpçak lehçelerinde -Aw, -oo/öö; -âv/ -âvi (Kzk. Kkp.
birew, ekew, üşew; Krg. *biröö*; Özb. *birâv* vd.) gibi değişik
varyantlarıyla kullanılmaya devam etmektedir.

KISALTMALAR

a. Eser Kısaltmaları

OAS	Okyanus Ansiklopedik Sözlüğü (Tuğlacı)
DLT	Divanü Lügati’t-Türk
DS	Derleme Sözlüğü
ED	Etimological Dictionary... (Clouston)
EUTS	Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
KB	Kutadgu Bilig
KBS	Köken Bilgisi Sözlüğü
KS	Kırgız Sözlüğü
KTS	Kazakça Türkçe Sözlük
KTTS	Karakalpak Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi
TDES	Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü (Eren)
YTS	Yeni Tarama Sözlüğü
YUTS	Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü

b. Diğer Kısaltmalar

ET	Eski Türkçe
FKT	Faruk Kadri Timurtaş

Kkp.	Karakalpak Türkçesi
Krg.	Kırgız Türkçesi
Kzk.	Kazak Türkçesi
MT	Mustafa Tatçı
OT	Orta Türkçe
Özb.	Özbek Türkçesi

KAYNAKÇA

- CAFEROĞLU, Ahmet, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1968 (Kısaltması EUTS)
- CLAUSON, Sır Gerard, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth- Century Turkish, Oxford, 1972 (Türkçenin 13. yy. Öncesinin Etimolojik Sözlüğü) (Kısaltması ED)
- Derleme Sözlüğü, TDK Yay. Ankara, 1993 (Kısaltması DS)
- Divanü Lügat-it-Türk, Hzl. Besim Atalay, TDK Yayınları, Ankara (Kısaltması DLT)
- EREN, Hasan, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, Ankara, 1999, (Kısaltması TDES)
- GABAİN, Eski Türkçenin Grameri, Çev. M. AKALIN, TDK Yayınları, Ankara, 1988
- Gemalmaz, “Yunus Emre’nin Şiirlerindeki Dil Özellikleri” adlı bildirisinde (Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, 15-16 Ekim 1991, Erzurum, 1991)
- GÜLENSOY, Tuncer, Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (2 cilt), TDK. Yay. Ankara, 2007 (Kısaltması KBS)
- Karakalpak Tilinin Tüsindirme Sözlüğü (Karakalpak Dilinin Açıklamalı Sözlüğü), (4 cilt), Nökis, “Karakalpakstan” Baspası, Nökis, 1984 (Kısaltması KTTS)
- Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü, Hzl. Kenan KOÇ, A. BAYNİYAZOV, V. BAŞKAPAN, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, (Kısaltması KTS)

- Kırgız Sözlüğü, Hzl. K.K. YUDAHİN, Çev. A.TAYMAS,
TDK Yayınları, Ankara, 1998 (Kısaltması KS)
- Kutadgu Bilig, Hzl. Reşid Rahmeti Arat, Kabalcı
Yayınevi, İstanbul, 2006 (Kısaltması KB)
- Şeyh Süleyman Efendi, Lügat-i Çağatay ve Türkî-i
Osmanî, İstanbul, 1298
- TİETZE, Andreas, Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi
Lügati, İstanbul-Wien, 2002
- TUĞLACI, Pars, Okyanus Ansiklopedik Sözlük, Cem
Yayınevi, 1982
- YAMAN, Ertuğrul, N. MAHMUD, Özbek Türkçesi-
Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi- Özbek
Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu, TDK Yayınları,
Ankara, 1998
- Yeni Tarama Sözlüğü, TDK Yay. Ankara, 1983
(Kısaltması YTS)
- Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü, Hzl. Emir Necipoviç Necip,
TDK Yayınları, Ankara, 1995 (Kısaltması YUTS)
- Yunus Emre Dîvânı (Tenkitli Metin), Hzl. Mustafa
TATÇI, H Yayınları, İstanbul 2008
- Yunus Emre Dîvânı, Hzl. Faruk Kadri Timurtaş, Kültür
Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.